

УДК 78.071.1

ББК 85.314.04

Любомир Лехник

ДИСЕРТАЦІЯ ВАСИЛЯ ВИТВИЦЬКОГО ЯК ПЕРШЕ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЛОСПІВУ ГАЛИЦЬКИХ КОМПОЗИТОРІВ*

Стаття присвячена дисертаційному дослідженню українського музикознавця Василя Витвицького, захищеному 1932 р. та віднайденому в архівах Ягеллонського університету в Кракові Володимиром Пилиповичем, який став редактором-упорядником, автором коментарів і приміток та опублікував працю 2004 р. в Перемишлі (переклад із польської Любомира Лехника). Дисертація є першим дослідженням солоспіву у творчості українських галицьких композиторів XIX ст.

Ключові слова: солоспів, творчість, музична мова, форма.

У добу глобалізації культури, яка часто виступає антиподом духовності, відроджується мистецьке та наукове зацікавлення жанром солоспіву XIX ст. Цей жанр увібрав ідейно-філософські концепції та художньо-естетичні засади романтичної музичної стилістики як вияв індивідуалізації людського духу. Кращі солоспіви українських галицьких авторів XIX ст. зберегли до сьогодні високу мистецьку вартість. Вони приваблюють сучасного слухача своєю витонченою елегантністю, незбу-реним спокоєм, ширістю і теплотою почуттів.

До дослідження цього жанру вперше в українському музикознавстві звернувся у своїй дисертації Василь Витвицький, музикознавець, композитор, музичний діяч, який розпочав свою творчу й наукову діяльність у Галичині, а пізніше, впродовж півстоліття, був одним із найавторитетніших українських музикознавців західної діаспори. Ім'я Витвицького віднедавна стало відомим в Україні завдяки публікаціям його численних музикознавчих та публіцистичних праць і музичних композицій. Дисертація написана на зламі 1920–30-х років, у добу та в контексті становлення й формування української музикознавчої науки як системи і, зокрема, її історичної гілки.

Історичне музикознавство на той час в Україні було представлене працею М.Грінченка "Історія української музики", дослідженням П.Козицького, окремими розвідками й статтями Д.Щербаківського, О.Дзюбановського та інших нечисленних авторів. Проте суспільно-політичні обставини початку 30-х років у радянській Україні призвели до штучного приглушування зацікавлення дослідників історичною тематикою, і вона

* Wytwycky W. Ruska pieśń solowa w drugiej połowie XIX st. w Galicji. – Kraków, 1932 (Рукопис); Витвицький В. Старогалицька сольна пісня XIX століття. – Перемишль, 2004. – 158 с.

почала себе виявляти в дослідженнях західноукраїнських музикознавців. Нове галицько-українське музикознавство бере свій початок від фольклористичних праць Філарета Колесси та Станіслава Людкевича. Методологічні принципи, вироблені в працях перших галицьких етномузикологів, знайшли свій відбиток у подальших музикознавчих дослідженнях в інших сферах, зокрема в історії музики. У цей час почала формуватися українська музична історіографія, зокрема, з'являються історичні дослідження С.Людкевича. Помітне її зміцнення й оновлення настало між двома світовими війнами, коли до праці у сфері музикознавства, поруч із науковою та публіцистичною діяльністю Станіслава Людкевича, Василя Барвінського, Івана Левицького та Осипа Залеського, приєдналися Борис Кудрик, Василь Витвицький, Зиновій Лисько, Осип Хомінський, Федір Шешко. Значний вплив на українську музикознавчу науку справила діяльність кафедри музикології Львівського університету, очолюваної впродовж 1912–1939 рр. Адольфом Хибінським, з якої вийшла ціла плеяда польських і українських музикологів. С.Людкевич одним із перших застосував соціологічний підхід у своїх розвідках, присвячених М.Лисенкові, Д.Бортнянському, М.Вербицькому, Д.Січинському, який і став основоположним у працях його молодших наступників – Б.Кудрика, В.Витвицького, З.Лиська.

Дослідження Василя Витвицького здійснювались у руслі наукових зацікавлень молодшої генерації західноукраїнських музикознавців-істориків кінця 20-х – початку 30-х років – З.Лиська, Б.Кудрика, Ф.Шешка, Є.Цегельського, які почали вивчати галицьку музику попередньої доби, і ці дослідження згодом виявили себе в їхніх дисертаціях [2]. Праці цих музикознавців базувалися на багатому джерельному матеріалі та новітній методології в його вивченні. Зокрема, найближчою до теми дисертації Витвицького є дисертація Б.Кудрика “Історія української музики в Галичині в добу 1829–1873 рр.”.

В.Витвицький закінчив відділ музикології Ягеллонського університету в Кракові 1929 року. А 1932 р. під керівництвом професора Здзіслава Яхімецького захистив докторську дисертацію “Руська сольна пісня у другій половині XIX ст. в Галичині”. Дисертація впродовж сімдесяти літ зберігається в бібліотеці Ягеллонського університету. В архіві В.Витвицького праця не збереглася. З ініціативи Володимира Пилиповича (Перемишль) і професора Львівської музичної академії ім. М.В.Лисенка Юрія Ясіновського її віднайдено та опубліковано із вступом, примітками та упорядкуванням В.Пилиповича (переклад із польської Любомира Лехника). Вона стала першою в українському музикознавстві працею, присвяченою вокальній ліриці галицьких композиторів. Завдяки публікації 2004 р. дисертаційне дослідження ввійшло в науковий обіг [3].

Актуальність вивчення дослідження В.Витвицького полягає у наявності в ньому багатого матеріалу, який був дотепер недоступний для науковців.

Новизна публікації в тому, що В.Витвицький подає аналіз і окремі фрагменти солоспівів, які сьогодні вважаються втраченими. Крім того, аналіз, проведений Витвицьким, заповнює прогалину, наявну в дослідженнях солоспіву, здійснених Б.Грінченком, Т.Булат, Ю.Малишевим в “Нарисах з історії української музики”.

Період становлення світогляду В.Витвицького й початку його музикознавчої праці збігається в часі з розвитком і поширенням філософії неопозитивізму в європейській і світовій науці. У контексті музикознавства це означало базування на опрацюванні якомога ширшого фактичного матеріалу та дослідженні логіки музичної мови як системи значень, де головним предметом і змістом дослідження ставало дослідження музично-мовних форм і структур.

Неопозитивістські принципи знайшли свій відбиток і у сфері етно-музикознавства, зокрема в систематиці на основі структурно-формальних принципів (Ільмарі Крон, Бела Барток). Такий аспект дослідження помітний і у В.Витвицького. Аналіз предмету дослідження дисертації – сольної пісні галицьких композиторів – здійснено з головним акцентом на розгляді структури музичної мови та ступеня її інтегрованості в літературний текст.

Вибір теми дисертації Витвицьким зумовлювався тим, що жанр побутового романсу був ніби дзеркалом мистецьких запитів та естетичних потреб галицької інтелігенції XIX ст., і зростання популярності цього жанру викликало значну творчу активність композиторів на межі аматорства та професіоналізму [4]. Вибір теми в той час також означав привернення уваги музичних кіл до відмінного від народної пісні жанру української композиторської творчості.

Великою рушійною силою для розвитку жанру сольної пісні були Шевченківські святкування, під час яких виступали співаки європейського рівня О.Мишуга, Є.Гушалевич, Ф.Лопатинська, С.Крушельницька, М.Менцінський, які знайомили широкі маси громадськості з творами вищої мистецької вартості (виконувалися, передовсім, Шуберт і Монюшко), а з іншого боку, надавали тогочасним українським композиторам сильного імпульсу до створення сольного репертуару.

В основній частині дисертаційного дослідження розглядається сольна пісенна творчість М.Вербицького, І.Лаврівського, С.Воробкевича, П.Бажанського, В.Матюка, М.Копка, А.Вахнянина, Є.Купчинського, О.Нижанківського, Д.Січинського. В.Витвицький зібрав і опрацював великий матеріал із різних музичних видань, а також в архівах Музичного товариства ім. М.Лисенка, товариства “Львівський Боян”, в архіві НТШ, в особистих архівах К.Студинського, Б.Кудрика, В.Щурата, Н.Нижанківського, Я.Вінцовського (Львів), Р.Ставничого (Коломия), О.Ціпановської (Перемишль), М.Матюка (Гута).

Простежено становлення та розвиток жанру, процес збагачення засобів вислову, зростання майстерності їх застосування, розвитку форми, чимраз більшого поглиблення зв'язків музики з поезією. Автор відзначає тенденцію розвитку форми: від куплетної – до наскрізної і рондо. В.Витвицький приходить до ствердження переваги мінорного ладу в піснях, наростання частоти використання наскрізної форми, стабілізацію тричастинної форми, поступове ускладнення гармонічної мови й модуляційних планів. В.Витвицький підкреслює (за окремими винятками) в цілому опосередкований зв'язок композиторської пісні з народними джерелами, помітний переважно в ритміці, часто запозичуваній із народних танцювальних жанрів.

Витвицький відзначає високий мистецький рівень солоспівів Вербицького “Ще не вмерла Україна” (аналізується сольний варіант твору), Воробкевича “Слеза дівоча”, Матюка “Веснівка”, Нижанківського “Минули літа молоді” та “Зима”. Вершиною розвитку жанру сольної пісні стала творчість Дениса Січинського. До найкращих музикознавець відносить “Бабине літо” та “Із сліз моїх”. Цьому композиторові в дисертації заслужено виділяється найбільше місця за обсягом. Підкреслюючи велику мистецьку вартість і збережену й до сьогодні життєздатність передовсім творів Січинського, О.Нижанківського й В.Матюка, автор дослідження натомість визначає творчість інших галицьких композиторів лише як певний етап опанування цього жанру, ознакою чого є неоднорідна мистецька цінність творів.

Важливою є думка В.Витвицького про українську пісню, народну і композиторську, як одну з підойм, що допомогла відродити рідну мову, якою не розмовляли в ті часи навіть у родинях інтелігенції, а пісні українські все ж виконували. Як пізніше зазначив В.Витвицький, започаткована Вербицьким і Лаврівським композиторська творчість у сфері сольної пісні сильно вплинула на українське національне відродження в Галичині. Їх пісні розповсюджувалися в домах галицької інтелігенції, пробуджували дух, зігривали до праці та боротьби [5, с.35–38].

Пісенна творчість Січинського, на думку Витвицького, що збігається з усталеним поглядом у сучасному музикознавстві, завершує період аматорства в українській музиці Галичини й одночасно є ніби “підвалиною української вокальної лірики ХХ ст., представленій творчістю Станіслава Людкевича і Василя Барвінського” [3, с.114].

Важливою позитивною рисою дисертації є поєднання методів, породжених новою для того часу неопозитивістською парадигмою, з постійно присутнім у дослідженні історичним методом. Історичний підхід музикознавця виявляється в послідовності розгляду мистецьких фактів: у першу чергу, за еволюцією виразових засобів і збагаченням змісту творів, а в другу – за хронологією їх створення.

В. Витвицький у вступній частині дисертації виступає одним із перших українських музикознавців, що зробили внесок у розвиток соціологічного методу досліджень явищ культури. Такий підхід був характерним для європейських дослідників першої третини століття й одержав свій вияв і в працях українських та російських дослідників (Г. Й. Мозер, Б. Асаф'єв, Б. Кудрик). Відправною точкою при оцінці мистецьких вартостей солоспівів Витвицький вважає цінності, закладені у цих творах, зумовлені внутрішніми й зовнішніми соціокультурними чинниками, які супроводили динаміку розвитку жанру.

Необхідно відзначити наукову принциповість автора в розділах, де йдеться про суспільно-політичне і культурне тло, на якому розвивалася українська галицька сольна пісня як жанр композиторської творчості: в тогочасних умовах бездержавності українців Галичини в дисертації об'єктивно, без викривлень, відображено процес становлення української національної музичної культури. Витвицький, зокрема, зауважує присутність у піснях також інонаціональних фольклорних впливів. Автор пише про переважання ритмічних аналогів солоспівів з українськими й частково польськими фольклорними джерелами поряд з невеликою кількістю інтонаційних аналогів. Витвицький підкреслює незначну роль фольклорних цитат у музичному тематизмі, тобто наголошує на окремішності й самодостатності жанру солоспіву, самостійності композиторського мислення.

Методологія Витвицького застосована до дослідження одного з популярно-побутових жанрів, пізніше віднесених до т. зв. “середньої” музики (К. Дальгауз), і звідси її особливості. Саме така музика, яка стоїть ніби посередині між “високими” жанрами – оперою, симфонією – і власне фольклором, найбільше відповідала суспільним умовам і запитам свого часу. Адже соціальні фактори не давали можливості композиторам творити у високих жанрах внаслідок відсутності інституціонального музичного життя. Тому Витвицький застосовує поряд із музикознавчими параметрами дослідження й історико-соціологічні. Таке застосування в комплексі музикознавчих та соціологічних параметрів дало змогу Витвицькому виробити власні критерії оцінки досліджуваних зразків.

У змісті дослідження можна простежити процес становлення семантичних значень елементів музичної мови на основі аналізу багатого фактологічного матеріалу. Дисертація відзначається конкретними й диференційованими оцінками мистецької вартості творів та композиторської майстерності.

На підставі музикознавчого аналізу іманентних властивостей творів він проводить оціночну дихотомію в межах жанру: добра музика з вищими мистецькими вартостями – музика невисокого мистецького гатунку. За

Витвицьким, іманентні властивості композицій як феномени вищої мистецької вартості визначаються масштабом творчої обдарованості та рівнем професійної майстерності композитора, пов'язаної з освітнім підґрунтям, які виявляють себе у високому ступені оволодіння формою, в оригінальності, природному плинні та сприйнятності мелодики, у майстерності та різноманітності прийомів розвитку музичного тематизму, у вмілому переплавленні фольклору в індивідуальній музичній мові, у багатстві й різноманітності гармонії, метроритму й динаміки, в органічності фактури акомпанементу, його природності для інструменту та виконавських засобів. Високому мистецькому рівневі солоспіву, як правило, сприяє досконалість літературної основи, злиття музики і слова та передача змісту літературного тексту власними семантичними елементами музичної мови.

Критерії, запропоновані Витвицьким щодо оцінки музичних та загальномистецьких якостей творів, певною мірою попередили критерієтворчі принципи пізніших дослідників. "Салонна музика XIX ст. досягає своєї мети, якщо відповідає салонним потребам, і саме це визначає її вартість" [6, с.86]. У пізніших своїх публікаціях Витвицький неодноразово підкреслює важливість соціологічного підходу до вивчення мистецьких, зокрема музичних явищ [5, с.103–109, 120–130, 131–132]. Музикознавче дослідження солоспіву у творчості галицьких композиторів, проведене В.Витвицьким у поєднанні з елементами історичного та соціологічного підходу, було значним кроком у виробленні критеріїв оцінки цих композицій та солоспівів, створюваних наступним поколінням композиторів.

Важливим є значення дисертації Витвицького як першого ґрунтовного дослідження солоспіву в композиторській творчості Галичини та як оцінки внеску окремих авторів у цей жанр. Крім значення дисертації В. Витвицького як музично-теоретичної праці, докладні життєписи композиторів, подані в окремих розділах, одночасно є внеском у вивчення історії української музики.

Поглиблення й доповнення дисертаційного дослідження здійснювалося В.Витвицьким у його подальших працях через "вписування" галицької композиторської пісенної творчості у загальноукраїнський контекст розвитку жанру. Таким чином, на підставі дисертації В.Витвицького можна стверджувати, що попри активний етап становлення методології українського музикознавства, вона (методологія) була цілком у руслі панівних у тогочасній європейській музикознавчій науці засад, спрямованих на розширення джерельної бази та тематики, залучення досягнень суміжних галузей знання, передусім філософії, мовознавства, соціології та ін. Ці методологічні засади, що лежать в основі дисертації В.Витвицького, будуть застосовувані і розвинуті в пізніших працях музикознавця. У свою чергу, методи, властиві дослідженням В.Витвицького, значною мірою є базовими у вивченні його музикознавчої і композиторської спадщини.

З дисертації В.Витвицького згодом проростатимуть теми багатьох його статей. На час її написання українське музикознавство мало ще доволі скромні здобутки, і дисертація Витвицького була вагомим внеском у підвалини професійного українського музикознавства в Західній Україні.

1. Wytwysky W. Ruska piesn solowa w drugiej polowie XIX st w Galicji – Krakow, 1932 (Рукопис); Витвицький В. Старогалицька сольна пісня XIX століття. – Перемишль, 2004. – 158 с.
2. Пилипович В. Вступне слово // Витвицький В. Старогалицька сольна пісня XIX століття. – Перемишль, 2004. – С. 7–18.
3. Витвицький В. Старогалицька сольна пісня XIX століття. – Перемишль, 2004. – 158 с.
4. Білинська М. Сидір Воробкевич. – К.: Музична Україна, 1982. – 46 с.
5. Витвицький В. Музикознавчі праці. Публіцистика. Серія: Історія української музики. – Львів, 2003. – Вип. II. Дослідження / Упорядкування, переклади, редакція, переднє слово, коментарі Л.Лехника; Відповідальний редактор Ю.Ясіновський.
6. Dalhaus C., Eggebrecht H. H. Co to jest muzyka? – Warszawa, 1992.

The article attracts attention toward finding and publishing the thesis of well-known in Western Diaspora Ukrainian musicologist Wasyl Wytwysky "Ukrainian solo song in the second half of XIX century in Galicia" (editor Wolodymyr Pylypowych, translating into Ukrainian by Lyubomyr Lekhnyk). The main conclusion from Wasyl Wytwysky's research is: the solo songs of D.Sichynsky, O.Nyzhankivsky, V.Matyuk preserved their high artistic values up to nowadays, and, otherwise, the works of other Galician composers were only the certain stages in mastering the genre.

Key words: solo song, creativity, music language, form.

УДК 78.073

ББК 85.313

Наталія Кушлик

ПРЕДСТАВНИКИ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОГО ДУХОВЕНСТВА В НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОМУ ВІДРОДЖЕННІ ГАЛИЧИНИ XIX – ПОЧАТКУ XX ст.

(історико-культурологічний аспект)

У статті автор розглядає діяльність представників греко-католицького духовенства в Галичині, їх роль у національно-культурному відродженні краю XIX – початку XX ст.

Ключові слова: духовенство, національно-культурне відродження, греко-католицька церква.

Українська Католицька Церква у найтяжчі періоди історії відігравала роль хранителя народних звичаїв і традицій, захисника національних інтересів. Історичний час підтвердив, що в цій інституції українці зуміли створити власну національну церкву, яка, замінюючи в найбільш драматичних ситуа-